

УДК 930.2:94(477)-054.74”19”

DOI: 10.24919/2312-2595.7/49.236612

Володимир СЕРГІЙЧУК

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії світового українства, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, індекс 01033 (serhijchuk@ukr.net)

Бібліографічний опис статті: Сергійчук, В. (2021). Спогади про депортації як важливе джерело до вивчення повоєнної трагедії українства. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 7/49, 310–322. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.236612>.

СПОГАДИ ПРО ДЕПОРТАЦІЇ ЯК ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ ТРАГЕДІЇ УКРАЇНСТВА

***Анотація.** Мета дослідження – звернути увагу при дослідженні депортаційних процесів із західноукраїнських земель після Другої світової війни на спогади сучасників і безпосередніх учасників подій з огляду на обмеженість документальних свідчень національно-визвольного руху й необ’єктивність матеріалів комуністичної влади. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах історизму, системності, науковості, верифікації, авторської об’єктивності, на використанні загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. **Наукова новизна** полягає у тому, що на основі аналізу первинних документів українського національно-визвольного руху й спогадів депортованих, які вдалося записати в основному в умовах незалежної України, з’явилася можливість скласти більш цілісну картину тих далеких подій, відгранити особливості історичних процесів. При цьому акцентується увага на тому, що жорстокість депортаційних акцій проявлялася на всіх теренах західноукраїнського розселення – від Збруча до Вісли, про що засвідчують спомини виселюваних мешканців Буковини, Волині, Галичини, Лемківщини, Надсяння, Холмищини й Підляшшя. Також відзначається роль у записах споминів священників Української*

© Володимир Сергійчук, 2021

греко-католицької церкви, особливо Апостольського візитатора в Центральній Азії о. Василя Говори, а також журналіста газети «Наше слово» у Варшаві Богдана Гука. **Висновки.** Використання споминів очевидців подій і депортованих із західноукраїнських земель після Другої світової війни дає можливість створити цілісну картину тих трагічних подій, а в окремих випадках і повністю її відтворити.

Ключові слова: депортації українського населення з Польщі до УРСР; вивезення родин українців із західноукраїнських областей до східних районів СРСР; Акція «Вісла».

Volodymyr SERHIICHUK

PhD hab. (History), Professor, Head of the Department of World Ukrainian History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 01033 (serhijchuk@ukr.net)

To cite this article: Serhiichuk, V. (2021). Spohady pro deportatsii yak vazhlyve dzherelo do vyvchennia poviiennoi trahedii ukrainstva [Memories of deportation as an important source for the study of the Post-War tragedy of the Ukrainian people]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 7/49, 310–322.* doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.236612> [in Ukrainian].

MEMORIES OF DEPORTATION AS AN IMPORTANT SOURCE FOR THE STUDY OF THE POST-WAR TRAGEDY OF THE UKRAINIAN PEOPLE

Summary. *The purpose of the study is to draw attention to the recollections of contemporaries and direct participants of the deportation processes from the western Ukrainian lands after the Second World War taking into account the limited documentary evidence of the national liberation movement and the biased materials of the communist authorities. The research methodology is based on the principles of historicism, systematization, scientificity, verification, author's objectivity, the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods. The scientific novelty is that based on the analysis of the primary documents of the Ukrainian*

*national liberation movement and the memories of deportees, which were recorded mainly in the conditions of independent Ukraine, it became possible to make a more complete picture of those distant events. Emphasis is placed on the fact that the brutality of deportation actions was manifested in all areas of Western Ukrainian settlement – from Zbruch to the Vistula, as evidenced by the memories of evicted residents of Bukovina, Volhynia, Galicia, Lemko, Nadsyan, Kholm and Podlasie. The role of the priests of the Ukrainian Greek Catholic Church, especially the Apostolic Visitor in Central Asia, Fr. Vasyl Hovory, as well as Bohdan Huk, a journalist with the Nashe Slovo newspaper in Warsaw. **Conclusions.** The use of eyewitness recollections of events deported from western Ukraine after the Second World War makes it possible to create a holistic picture of those tragic events, and in some cases to reproduce it completely.*

Key words: *deportation of the Ukrainian population from Poland to the Ukrainian SSR; deportation of Ukrainian families from the western Ukrainian regions to the eastern regions of the Ukrainian SSR; Operation Vistula.*

Постановка проблеми. З приходом «других совітів» на західноукраїнських теренах на десятки років замовкло вільне слово, звичне для місцевих мешканців повсякдення перетворилося на стандарти російського більшовицького режиму, котрий увібрав у себе всі оскали ненависті до свободи й демократії. Він і передбачав – усіх незгодних ізолювати в далеких східних окраїнах імперії, лояльних – закрити в добровільне гетто, де під наглядом Москви доручити місцевим холюям виконувати вказівки з центру щодо перетворення великого європейського народу в невідомий досі гібрид у вигляді радянської людини.

Цей планований злочин викликав хвилю обурення українства, яке піднялося на боротьбу за власну гідність. Українська Повстанча Армія, як знаємо, трималася ще понад десять років після відходу фронту на захід. А трималася тому, що власний народ підтримував її з глибин свого буття світоглядними напрямними, з його рук одержувала вона матеріальне забезпечення.

Мета дослідження – звернути увагу при дослідженні депортаційних процесів із західноукраїнських земель після Другої світової війни на спогади сучасників і безпосередніх учасників подій з огляду на обмеженість документальних свідчень націо-

нально-визвольного руху й необ'єктивність матеріалів комуністичної влади.

Виклад основного матеріалу. Водночас поставало питання: як донести до нащадків пам'ять про цю трагедію, щоб колись вони змогли оцінити жертвовність своїх попередників. Актуальність цієї проблеми поставала надзвичайно важливою, адже вороги української державності оббрівували героїчний чин самопожертви наших патріотів, як найбільші бандити вчиняли найстрашніші злочини, а звинувачували в них автохтонних господарів цього краю, на весь голос лементуючи на кшталт «держі злодія!».

Подібними всілякими вигадками були переповнені всі засоби масової інформації, на сторінки яких ніколи не могло пробитися правдиве слово, не мало воно прямого виходу і у вільний світ. Зрештою, навіть у протоколах допитів слідчі-енкаведисти фіксували лише те, що відповідало їхнім стандартам радянського права. Те, що їх не цікавило, вони просто не фіксували, змушуючи в багатьох випадках ув'язнених підписувати вигідну для каральних органів інформацію, яка потім у суді подавалася як зізнання людини під час слідства. Інша справа, коли заарештований викладав оцінку подій власноручно, і цей протокол зберігався – до нього можна було мати більше довіри.

Крім того, потужної видавничої бази українське підпілля не мало, що не дозволяло поширювати правдиву інформацію до найширших мас. А кореспонденція на Захід, яку Провід воюючої України відправляв з кур'єрами або рейдуючими групами, могла і не дійти, або ж доставлялася з великими запізненнями. Ось чому поряд з документами націоналістичного підпілля в його архіви в різних місцях у кількох примірниках закладаються на вічне зберігання й спомини учасників та очевидців подій того часу, в тому числі й свідчення про депортації із теренів західноукраїнського розселення. Копії таких матеріалів намагалися передати за кордон, де була можливість поширити їх у вільному світі.

Але найпершими спогадами про депортаційні поневіряння були листи, які стали нам доступними, переселених в УРСР лемків до своїх родичів у США. Користуючись перебуванням у 1946 р. в СРСР редактора газети «Карпатська Русь» Дмитра Вислоцького, який відвідав в Україні переселенців з підконтрольних Польщі

теренів, вони анонімно передали через нього свої письмові звернення. В одному з таких листів йдеться про страждання мешканців села Довгого Горлицького повіту, яких виселили в травні 1945 р. «Сиділи ми в Горлицях на першій станції три тижні під відкритим небом без вказівок. Назад додому нам забороняли ходити і вже було пізно повертатися, бо ми не орали і не сіяли, а фронт нас розорив. Були ми в безвихідному становищі в нашому житті.

Приїхали ми на Велику Україну в Кіровоградську область на станцію. Поки нас розвезли по колгоспах, то минуло ще два тижні. Розвезли нас по 4–5 сімей в кожний колгосп, щоб народ не сходився один з другим, хоч люди плакали один за другим, тому що було важко розставатися і кожний бачив своє горе. Але цього ніхто не брав до уваги.

Працювали ми так цілий рік, я виробив в 45 році 187 трудоднів, заробив я за ці трудодні 37 кгр зерна і 45 рублів за цілий рік.

Надавали нам, переселенцям, допомогу, але за одну сорочку і кальсони треба було платити 120 рублів, таку нам давали допомогу. Коли хто з нас скаржився, то нас називали поляками і польськими буржуями, за те, що наші батьки і брати за них пропадали на фронтах і в німецьких таборах.

Тепер ми вернулись на Галицьку Україну і живемо по людях, ходимо і просимо шматок хліба, бо все вже розпродали – свій одяг, і корів, яких ми з собою попривозили. Що буде далі – не знаємо, тим, хто приходить з Великої України, хату дістати трудно» (Сергійчук, 1997, с. 334).

Інший переселенець, такий же «брат лемко по кості і крові з Краківського округу», пише: «Коли приїхала українська комісія до нас, то нам говорили, що ми все одержимо, коли підемо на колгоспи, від одного до двох гектарів землі на сім'ю і будемо поселені цілими селами, так же, як і в Карпатах, і одержимо кожний свою хату.

Коли ми приїхали на Велику Україну, то нас розвезли по одній – дві – три сім'ї по колгоспах, одна від другої за 20–30 кілометрів і хату не дали, тільки між місцевими людьми розквартирували і землі дали тільки 40 соток.

Коли ми працювали в колгоспах, то ми щоденно заробляли як чоловік, так і жінка, і всі інші по 200–300 грамів пшениці чи жита, залежно, скільки хто працював.

А коли ми говорили комісії ще в Польщі, що поїдемо в Західну Україну на самостійне господарство, то нам сказали так: якщо підемо на самостійні господарства, то на нас накладуть такі податки, що ми самі позбавимося всього...» (Сергійчук, 1997, с. 335).

Подібних листів, що опинилися не в США, а в спецхранах комуністичної влади, є чимало. Їхній повний аналіз дає можливість уявити ті поневіряння, які випали на долю довірливих українців на наших найзахідніших розселеннях.

Лише в умовах незалежної України з'явилася можливість записати спомини тих, хто пережив трагедію цієї депортації. Однією з книг, де висвітлено вказану проблему і через спомини, є підготовлений під керівництвом професора Юрія Макара три томник у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Скажімо, в одній з книг вміщено 39 спогадів українців, яких депортували з Холмщини й Підляшшя (Макар, Горний, & Макар, 2015, с. 199–431).

Насиченою спогадами є також книга, підготовлена Київським ветеранським товариством депортованих українців імені Михайла Грушевського (Музичук & Романюк, 2017, с. 9–254).

Поряд з розповідями про насильницьке переселення із Холмщини й Підляшшя до УРСР, у цій збірці наводяться також спомини про здійснення акції «Вісла» в окремих селах Закерзоння.

Листи з місць розселення, які різними шляхами потрапляли до рідних, котрі залишалися на батьківщині, є важливим джерелом до висвітлення депортації західноукраїнського населення в східні райони СРСР. Скажімо, від депортованої в жовтні 1947 р. мешканки Рогатинського району перший лист був відправлений з Омська 21 березня 1948 р., тобто, через п'ять місяців після насильного вивезення з рідного села. «В ньому повідомлялося про те, як «саджали у вагони, такі понурі зі забитими вікнами, і дощ цідив, здавалося нам, що не лише ми плачемо, але природа ціла плакала, а жаль наповняв груди тягарем і дихати було тяжко... До вагону напихали по 42 особи. Вагон невеликий. Були старі німці і малі діти. Все помокло і померзло. По двох днях з нами рушили в дорогу. Люди плакали і співали. Цей спів також був не співом, а плачем... Наш ешелон йшов через Львів –

Дубно – Рівне – Шепетівка – Овруч – Мозир – Брянськ – Орел – Єлець – Липецьк – Балашов – Пенза – Сизрань – Куйбишев – Уфа – Челябінськ – Курган – Петропавловськ – Омськ. Це тривало рівно три тижні. Сиділи ми з підкуленими ногами, було холодно, мороз по стінах вагону, діти пищали з голоду і холоду і воші пекли, та німці вмирили в дорозі і родилися навіть. Ніхто тим не опікувався. Нас привезли 10.XI в Омськ» (Сергійчук, 2005, с. 607).

Важливими є детальні спогади про депортацію родин активних учасників українського націоналістичного руху з Болехівського району Станіславщини в жовтні 1947 р. підпільника ОУН, якому вдалося втекти з Казахстану. Інформація підпільника ОУН підтверджує, що своє завдання каральні органи більшовицької влади виконували справно. Вже за півгодини після оголошення його родині ухвали про вивезення приїхала підвода. «Ми винесли все те, що встигли приготувати за цей короткий час. Мені зв'язали назад колючим дротом руки та, штовхаючи прикладами автоматів та копаючи чоботами, пігнули за підводою до с. Брязи. До нас приставали щораз нові люди однієї долі, які прибиті горем, ішли під найжирнішими штиками за всім своїм майном, що складалося з 1–2-ох клунків.

Між Сукілем та Брязою емеведисти поставали за ровом при шосе та, кепкуючи з нас, вигукували: "Наша сотня вже готова, вже відходить до Кийєва", або "Здобудемо, або дома не будемо". У відповідь на ці глузуючі оклики із нашого гурту тут і там неслись відважні, повні віри кличі: "Сьогодні женете ви нас, а завтра наші гнатимуть вас!", "Скоро настане відплата!", "Смерть Сталіну!".

"Нєт, нєт, нас гнать не будут, – зарєвїв басом емеведист, – вчора ми гналі нємцов, сьогондья вас, а завтра амерїканцов будєм гнать" (Сергійчук, 2005, с. 644, 645).

Жалю ці недолюдки не мали ні до кого, як свідчить очевидець: «Жінки, несучи на руках маленьких дітей, голосно ридали, обмиваючи їх теплими сльозами, їх втихомирювали большевицькі кати прикладами крісів чи автоматів та чоботами.

Всіх нас пригнули до с. Бряза. Там ждали порожні автомашини, на які заладували нас та повезли до м. Болехова. Була погана погода. Суміш снігу і дощу змочував наш одяг, а вітер

обгортав холодом наше втомлене і зболіле від побоїв тіло. На нас не було сухої ні однієї нитки.

В Болехові завезли нас на подвір'я МГБ. Тут серед дощу таки на автах просиділи ми кілька годин. В місті страшний гамір і крик; чути плач жінок і дітей, стогін стариків, рев худоби, яку зрабувала сталінська голота і гнала разом із людьми до району. Вулиці міста були заповнені людьми, яких гнали із сіл пішо, везли на автомашинах та підводах.

По кількогодинному постою в м. Болехові нас повезли до м. Долина. Вночі заїхали на залізничну станцію в м. Долина, де чорніли порожні вагони. Кілька годин ми сиділи на автомашинах, заки прийшла на нас черга іти до вагона. Туди позганяли з авт усіх людей, не дозволяючи нам забрати ні одного клунка з наших речей. Коли всі були у вагоні, 2-ох большевиків скидували з авта тільки малу частину речей, а решту залишали для себе, від'їжджаючи негайно автомашинами. Мішки кинуті у вагони... Не одна рідня осталася без жодного матеріального забезпечення, – ненаситний окупант відібрав останню надію не лише на життя, але й на животіння.

У вагонах вікна і двері були закриті так, що дуже мало було свіжого повітря. А коли нас мокрий одяг почав сохнути, вагон перемінився в парню. Страшна задуха мучила нас. У вагоні було тісно, не було місця покластися, бо у кожному товарному вагоні було коло 150 осіб» (Сергійчук, 2005, с. 645).

Але найтяжче й найстрашніше було попереду. Коли поїзд рушив тільки через добу, людям не дали води. Харчувалися тим, що взяли з собою, бо їжу давали раз на 2–3 доби, відтак «у вагонах від голоду і холоду вмирали старики та малі діти, а їх тіла викидали сталінські виродки як здохлу худобу» (Сергійчук, 2005, с. 646).

Поки що подібних джерельних матеріалів виявлено небагато, тому надзвичайно цінною є ініціатива Апостольського візитатора для українців Казахстану та Центральної Азії о. Василя Говери, який клопотався, аби з'явилися на світ спомини тих, хто був депортований у жовтні 1947 р. до Казахстану. Це живі враження про власну долю тих, хто залишилися мешкати в тих колись безлюдних степах.

Наприклад, Варвара Качкан з Рибного, що в Тисменицькому районі Івано-Франківської області пише: «Нас везли в Караганду 21 добу. Вагони холодні, всі сиділи не спали. І один раз в сутки вагон заганяли в тупик і виганяли на двір вправлятися малих, старих, а постійно нас хоронила воєнна охорона. Ми мало виходили, бо мали сокиру і зробили собі діру в підлозі. А казали інші, що як виходили люди на двір, то солдати кидалися на підлітків дівчат, забирали їх в матерів і затягували їх і гвалтували» (*Українська Голгота*, 2017, с. 59).

Про знуцання енкаведистів у дорозі згадує і Ярослав Гуль з Любачіва: «Охорона, котра нас супроводжувала, відкріє вагони і лопатами сніг закине, а ми той брудний сніг їли, бо хотіли дуже пити. Також нам кидали заморожений хліб, який ми під пахвою розігрівали. І поставили двісті літрову бочку із замороженою рибою. Люди їли цю рибу, але після неї дуже хотілося пити, а води не було. А поїзд їде і їде, цілий день їде, тай снігу вже не було на дворі, бо розтопився. В середині вагону були дошки, а на них цвяхи з круглими головками. І як десь ми стояли в тупику, на тих головках замерзав лід і ми пробували язиком злизувати воду, і тоді в мене язик чуть не примерз, але я скору на щастя його відірвала. В нас був банячок і ложка, і тоді мама відшкробувала ложкою той лід і ставила на язик Марусі капельку і мені. Отак ми пили ту воду.

А як пригонять нас на станцію, то снігу накидають гору, який знову нападав, і собі люди набирали в посудини. В нашому вагоні багато людей померло від холоду. І тоді замерзлих людей складали по одну сторону, ми сиділи по другу, а по середині була бочка із замороженою рибою і туалет в якому все замерзало» (*Українська Голгота*, 2017, с. 89).

Важливими є спогади вже народженої в Караганді Зеновії Красівської – рідної племінниці Зеновія Красівського, відомого українського поета, члена Українського національного фронту та Української Гельсінської групи. Саме він був останнім Крайовим провідником ОУН-Р у підрадянській Україні.

Її рідні врятувалися втечею від вивезення до Сибіру. Та не врятувалися від депортації у Казахстан. У 1947 р. Красівських Михайла (діда), Юлію (бабусю), і їх дітей Зеновія (18-річного) і сестру Марійку (5 років) повезли в товарних вагонах. «..Зеновію

тоді вдалося по дорозі втекти. До першого арешту 1949 року він перебував на нелегальному становищі в Карпатах (був важко поранений) та у Львові. Під час слідства витримав 21 день безперервних допитів. Був засуджений ОСО НКВС до 5 років ув'язнення та довічного заслання. Покарання відбував у Архангельській області на лісоповалі...» (*Українська Голгота*, 2017, с. 155).

Дорога в Казахстан для всіх була дуже важкою. В закритих вагонах приїхали в Караганду троє – дідусь, бабуся і їх маленька донечка. Всіх розподілили до Каркаралінська. Жили в бідному бараці. Марійку забрали в дитячий будинок, бо батьки були похилого віку. Тоді провідував Марійку в дитячому будинку Зеленьяк Мирослав. Пізніше Мирослав Красівський (середній брат нашого тата) приїхав в Караганду на працю до своєї рідні. Дістав кімнату і забрав своїх тата і маму та маленьку сестру до себе.

У 1953 році після амністії звільнився Зеновій Красівський. Його етапували в Казахстан. Останнім приїхав наш тато Ярослав Красівський. Вся рідня зібралася в Караганді. Здавалося, що такого не могло бути, але Господь оберігав і захищав всю нашу родину» (*Українська Голгота*, 2017, с. 156).

Ще про одного видатного діяча українського національно-визвольного руху – Миколу Сороку – згадує Іван Карпінський: «...вже в 1945 році Микола Сорока через зраду був арештований. Перенісши тяжкі катування в більшовицьких тюрмах був засуджений на 10 років перебування в особливих таборах. Пройшов етапами увесь Сибір: Пермлаг, Тайшетлаг, Мордовію, в Казахстані Степлаг. Працював на рудниках Карасакпая і Жезказгана. В кінці опинився у таборі смерті у Спаску, біля Караганди. Звільнився в 1955 році без права повернутися в Україну. Залишився на поселенні в Караганді. Працював на будівництві, користувався на роботі повагою серед друзів. Брав активну участь у всіх заходах Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Рідне слово», співав в Церковному хорі.

Микола Сорока часто приходив до Церкви Покрова Пресвятої Богородиці УГКЦ на Службу Божу, а вже коли через неміч не міг сам прийти до Церкви, тоді священники із Святими Тайнами приходили до нього додому. Він був глибоко віруючою людиною. Дуже любив Церкву і завжди молився за Україну» (*Українська Голгота*, 2017, с. 165–166).

Окремо хочеться сказати і ще про одну трагедію автотонних українців Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Підляшшя, яка навечно залишиться у пам'яті нашого народу. Бо хоч частина з них і після депортацій до УРСР і залишилися у Польщі, проте комуністична влада цієї країни в 1947 р. в ході операції «Вісла» вивезла їх усіх на так звані «земе одзискане» – терени Німеччини, які після Другої світової війни відійшли полякам. Треба сказати, що до того величезного масиву польських документів щодо перебігу цієї злочинної акції, які опублікував Євген Місило (Misilo, 1993) стараннями журналіста Богдана Гука у варшавській газеті «Наше слово» було опубліковано великий масив спогадів про цей злочин польська влада, яка в мирний час депортувала своїх громадян (Сергійчук, 1997, с. 385–403).

Про перебіг цієї акції, скажімо, довідуємося зі споминів Василя Сподарика, уродженця Губинка Томашівського повіту: «Увечері приїхала колона переселенців з Белзця. Уранці підставили вагони й почався заладунок, а убовці у тому часі вели слідство. Цілий день. Однак ніхто з Угнова й села не признався, не всипав, то нас не били. Я теж був на допиті. У бараці, де це відбувалося, лавка, стіни, підлога й стіл були цілі в крові... У четвер, 20 червня, наш транспорт рушив, мали ми ескорту з одного убовця та вояків... Приїхали ми 30 червня до станції Рашівка, що біля Любина на Вроцлавщині. Стали нас розселяти. З Губинки пішли люди по таких селах: Гожелін, Тошовиці й Мілорадзіце в Любинському повіті. Господарства були переважно знищені, без дверей і вікон. Якось довели ми хати до порядку, накосили трави для худоби, а восени почали орати поле під озимину. Мешкали ми разом з поляками та нашими лемками, які приїхали сюди перед нами...

По закінченні акції «Вісла» в Губинку зістали губинські поляки, мішані родини й три українські. На полях маєтку дубина поселилися поляки з Білгорайщини, приїхали також поляки з Холмщини. Село змінилося...» (Сергійчук, 1997, с. 403). Необхідно додати, що переселеним на німецькі землі українцям доводилося постійно перебувати під постійним наглядом польської служби безпеки, котра віднесла всіх їх до відповідних категорій лояльності – А, В, С. Так, у селах гміни Ясень Щецінського воєводства всі були означені літерами А і В (Сергійчук, 2005, с. 803–808).

Про це також мають бути зібрані спогади всіх ще вцілілих свідків, бо поляки про трагедію українців Закерзоння не будуть писати, а якщо візьмуться за цю справу, то перевернуть на вигідний собі лад, звинувачуючи корінних мешканців краю в усяких нібито злочинах у їхній же, власній хаті.

А чи напишуть у сьогоднішній Білорусі правду про депортації українців Берестейщини, де навіть забороняють згадувати, що це – етнічний терен нашого народу?

Це мусить зробити українська громада, щоб не розвіялось з пам'яті усе те, що супроводжувало нашу трагедію після Другої світової війни. А головне – віра в Україну, що вона воскресне, повстане з наших страждань і мук, з наших трудів і жертв, з нашої гарячої віри і твердої незломної боротьби – до цього закликали українські повстанці:

І зацвіте й зазелениться,
Що нині кров'ю червониться.
Широко в світі засливе
Наша зруйнована країна
Воскресне, встане Україна!

Висновки. Використання споминів очевидців подій і депортованих із західноукраїнських земель після Другої світової війни дає можливість створити цілісну картину тих трагічних подій, а в окремих випадках і повністю її відтворити.

Джерела та література

- Макар, Ю., Горний, М., & Макар, В.** (2015). *Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915–1947). Дослідження. Спогади. Документи* (Т. 3). Чернівці: Букрек.
- Музичук, А., & Романюк, С.** (Упоряд.). (2017). *У жорнах історії: спогади, хроніка, публіцистика*. Київ: Фірма «Гранмна».
- Сергійчук, В.** (1997). *Трагедія українців Польщі*. Тернопіль.
- Сергійчук, В.** (2005). *Український здви́г. Т. 3: Прикарпаття. 1939–1955*. Київ: Укр. Вид. Спілка.
- Українська Голгота: Караганда. Свідчення спецпереселенців.* (2017). Львів: Колесо.
- Misilo, E.** (1993). *Akcja «Wisła»*. Warszawa.

References

- Makar, Yu., Hornyi, M., & Makar, V.** (2015). *Vid deportatsii do deportatsii. Suspilno-politychne zhyttia kholmsko-pidliaskykh ukrainciv (1915–1947). Doslidzhennia. Spohady. Dokumenty [From deportation to deportation. Socio-political life of Kholm-Podlasie Ukrainians (1915–1947). Research. Memoirs. Documents].* (Vol. 3). Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
- Muzychuk, A., & Romaniuk, S.** (Comps.). (2017). *U zhornakh istorii: spohady, khronika, publitsystryka [In the millstones of history: memories, chronicle, journalism].* Kyiv: Firma «Hranmna» [in Ukrainian].
- Serhiichuk, V.** (1997). *Trahediia ukrainciv Polshchi [The tragedy of the Ukrainians of Poland].* Ternopil [in Ukrainian].
- Serhiichuk, V.** (2005). *Ukrainskyi zdvyh. T. 3: Prykarpattia. 1939–1955 [Ukrainian shift. Vol. 3: Prykarpattia. 1939–1955].* Kyiv: Ukr. Vyd. Spilka [in Ukrainian].
- Ukrainska Holhota: Karahanda. Svidchennia spetspereselentsiv [Ukrainian Golgotha: Karaganda. Evidence of special migrants].* (2017). Lviv: Koleso [in Ukrainian].
- Misilo, E.** (1993). *Akcja «Wisla» [Action "Wisla"].* Warszawa [in Poland].

Стаття надійшла до редакції 26.02.2021 р.